

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 رساله ابی بکر بن الصائغ فی اتصال العقول بالانسان
 سلام علیک بقدر ما انت اهل من الرغبة فی اقناع النفس
 لما ظننت لی بعد انما ساء ما ظننت رایت ولجاء علی ان یقنع
 الیک هذا العلم الذی وجدت برهانه وسقت القول فیہ
 علی ان المخاطب مصر بالعلم الطبایع علی ما علمه من عبرک

İbn Bâcce'nin *İttisâlül-'akl bi'l-insân* adlı eserinin ilk sayfası
 (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 56833)

İBN BÂCCE

(ö. 1139)

Endülüslü filozof, şair ve devlet adamı.

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. XI. yüzyılın son çeyreği içinde Endülüs'te Sarakusta (Zaragoza) şehrinde doğdu. Tam adı Ebû Bekir Muhammed b. Yahyâ olan İbn Bâcce, Batı'da daha çok Avempace ismiyle tanınmaktadır. Endülüs felsefî düşüncesinde kendinden önce İbn Meserre'den veya hemen sonrasında İbn Hazm'dan söz edilebilirse de İslam dünyasının batısındaki yetkin ilk filozofu olarak kabul edilmektedir. İlim ve sanatın birçok alanında, felsefenin neredeyse bütün alt konularıyla tıp, geometri, astronomi, mantık, tabii ilimler ve simya sahasında bilimsel çalışmalar yaptı. Bunun yanında iyi bir şair ve müziğe büyük ilgisi olan biriydi. Musikideki maharetini bir ûdî olarak da göstermiştir. Bu kadar farklı bilimle uğraşması sebebiyle ansiklopedik düşünce insanı olarak tanımlanmıştır.

Hayatının ilk dönemleri hakkında pek az bilgi vardır. Hakkında yazılanlar ve ailesinin durumu düşünüldüğünde çocukluğu ve gençliğinde iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Bunun yanında hafız olup İslamî ilimler alanında da eğitim almıştır. Aralarında ilmî bir tartışma geçmiş olan çağdaşı ilim adamlarından Batalyevsî'nin (ö. 1127) ifadesine göre İbn Bâcce, genç ve yetenekli bir mantık hocasıdır.

1110 yılında Murâbit hanedanının eline geçen Sarakusta'da genç yaşta farkedilen yetenekleri sayesinde Vali İbn Tîfelvî'tin yardımcılığına getirildi. İbn Tîfelvî ile iyi bir ilişki kurmakla birlikte onun kısa süre sonra vefatıyla (1117) bu görevi son buldu. Bu arada eski Sarakusta emîri Abdülmelik İmâmüd-

devle ile yaptığı diplomatik bir görüşme sebebiyle ihanet yaptığı suçlamasıyla birkaç ay hapis yattı. 1118'de Sarakusta'nın hristiyanlarca alınmasından sonra bu şehirden ayrılarak gittiği İşbiliye'de (Sevilla) bir süre hekimlik yaptı. Sonrasında Gırnata'ya (Granada) geçmek istediye de Şâtibe'ye (Játiva) vardığında bu defa zındıklık suçlamasıyla yeniden hapse atıldı. İbn Rüşt'ün babasının veya dedesinin girişimleriyle hapisten çıkarıldı (bk. İbn Rüşt).

Bundan sonra İbn Bâcce, bugünkü Kuzeybatı Afrika'yı içeren Mağrip bölgesindeki şehirlere olan yolculuğuna başladı. Fas'a geldiğinde Murâbitlar'dan Yahyâ b. Yûsuf b. Tâşfîn, onu vezirlik görevine getirdi. Bu görevinin yirmi yıl kadar sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu süreçte ilmî ve felsefî çalışmalarının yanında görevi gereği siyasî meselelerle de ilgilendi, dönemin siyasî karışıklıklarından da nasibini aldı. Kendisine yöneltilen zındıklık, dinsizlik suçlamaları ve onu rakip olarak görenlerin öldürme girişimleri gibi sorunlarla uğraştı. İbn Bâcce'nin bu dönemdeki hayatı hakkında daha fazla bilgi yoktur. 1135'te vezir olarak görev yapan öğrencisi Ebü'l-Hasan İbnü'l-İmâm'ın yanına İşbiliye'ye gittiği ve eserlerinin bir kısmını orada tamamladığı, bazılarını İbnü'l-İmâm'a ithaf ettiği bilinmektedir. Yazılarından birinde Cezayir'in batısındaki liman şehri Vehrân'a (Oran) taşındığından ve muhtemelen plan merhalesinde kalan Mısır gezisinden bahseder. Fas'ta Mayıs 1139 tarihinde vefat eden İbn Bâcce'nin suikasta uğradığı veya zehirletildiğine dair rivayetler vardır.

Çeşitli şehirlerde ders verdiği anlaşılan İbn Bâcce'nin öğrencileri arasında muhaddis ve kıraat âlimi İbnü'l-İmâm, İshak b. Şem'un Kurtubî ve Ebü'l-Hasan İbn Cûdî bulunmaktadır. İbn Tufeyl ve İbn Rüşt'ün de kendisinin öğrencisi olduğuna dair nakledilen bilgilerin doğruluğu şüphelidir. Zira İbn Tufeyl, onunla tanışmadığını bildirmektedir (bk. İbn Tufeyl).

İbn Bâcce, Eflâtun (Platon), Aristo gibi Yeni Eflâtunculuğun düşünürleri yanında Fârâbî, İbn Sînâ, Gazzâlî gibi âlimlerden de etkilenmiş ve zaman zaman onları eleştirmiştir. Müslüman filozoflar ve düşünce geleneklerinin Batı'ya taşınmasında rol oynayan düşünürlerin ilki olarak görülebilen İbn Bâcce, psikoloji alanına önemli katkılarda bulunmuştur. Ona göre bütün ilimlerin ilkelerine dair bilgi öncelikli olarak insan nefsinin bilinmesiyle mümkündür. Ancak çalışmalarının çoğunu tamamlayamadan vefat ettiğinden bu konuda tam anlamıyla bitmiş sistematik bir görüş sunmamaktadır. İbn Bâcce'nin felsefesi, İbn Rüşt, Albertus Magnus, Thomas Aquinas gibi düşünürleri önemli ölçüde

etkilemiş ve hepsi de eserlerinde onun görüşlerinden bahsetmiştir. Hatta Thomas Aquinas'ın *Summa Contra Gentiles* adlı eserindeki bazı bölümlerden hareketle onun İbn Bâcce'nin *Risâletü'l-Vedâ*'sını ilk elden okumuş olabileceği düşünülebilir.

İbn Bâcce varlığı belirli mertebeler şeklinde değerlendirek insan nefsinin konumlandırır. Bu konumlandırmada Aristo'nun *De Anima*'sında da geçen ruh (nefis) anlayışını temel alır. Ona göre varlığın ilk ve en alt mertebesi cansız varlık mertebesidir, bundan sonra ise canlılığın dolayısıyla nefsin ortaya çıktığı canlı varlık mertebesi gelir. Bu mertebe İbn Bâcce tarafından ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi bitkisel nefis, ikincisi hayvanî nefistir. Bunların üzerinde ise insan nefsi vardır. Her mertebe birbiriyle madde-form ilişkisi içerisindedir. Hayvanî varlık mertebesi, bitkisel varlık mertebesinin formu, bitkisel varlık mertebesi de hayvanî varlık mertebesinin maddesidir. Bu mertebelerdeki yükseliş ise bir amaca doğrudur. İnsan her birini içerse de onun esasını akıl oluşturmaktadır. Bu şekilde İbn Bâcce insana manevi bir yükselişin imkânı olarak aklı göstermektedir. Salih bir insanın ahlakî eğitiminde atacağı ilk adım, bütün eylemlerinin insanî olabilmesi için kendisine irade ve akıl tarafından yönetilmeyi öğretmektir. İnsan kendi gayretiyle onu geliştirip yetkinleştirerek maddi dünyanın nitelikleri ve onun yarattığı acıdan kurtularak tanrısal akılla bir birliğe ve bunun getireceği mutluluğa erişebilir.

İbn Bâcce, Fârâbî gibi siyaset ve ahlak felsefesinin temelini insanın mutluluğu olması üzerinde durur. O, bunun kötü bir toplumda nasıl mümkün olacağını da ele alır ve “el-insânü'l-mütevahhid” (yalnız insan) kavramı ile inceler. Mütevahhit yani “yalnız insan” doğru görüşlere sahip ve erdemli bir insan olsa da içinde bulunduğu toplumu meydana getiren bireylerin çoğunluğu böyle olmadığı için onların arasında yalnız kalmış kişidir. Onlar manevi olana yönelmiş insanlardır; bu sebeple teorik ilimleri öğrenmelidir. Mütevahhit, kendi özüne uygun amacını yaşayabilmek için toplumla ilişkisini mümkün olduğunca sınırlamalı ve yalnızca ilim adamları ile görüşüp konuşmalıdır. Tamamen maddi mertebeye saplanıp kalmış toplumunun yaşantısından uzak durmaya çalışmalı ve kendilerini etkilemesine müsaade etmemelidir. Yine de İbn Bâcce'nin bu yalnızlaşma tavsiyesi ideal bir yaşantının nasıl olması gerektiğinin cevabı değildir. İbn Bâcce de insanın aynı zamanda toplumsal bir varlığının bulunduğunun, gerçek mutluluğun toplumda gerçekleşecek bir şey olduğunun bilincindedir. Ancak onun bu düşüncesi içinde bulunan geçici toplumsal vaziyet itibarıyla bir çözüm önerisi olarak

ortaya çıkmaktadır. İyi bir toplumda artık yalnız insanın tedbirlerine gerek olmayacaktır.

Onun ilim elde etme anlayışı, ezberlemenin aksi olup anlamlardan yola çıkarak kavramları öğrenmek ve onları zihninde üretmek şeklinde tanımlanabilir. Bütün terimleri ezbere öğrenmekle asla bilim olmaz. İbn Bâcce, “bir kitapta yazılan her şeyi” anlamının, içinde yer alan terimlerin anlamlarını kavramak olduğunu dile getirmiştir. Terimlerin işaretlerini ayırt edebilme yeteneği, teorik olarak öğrenmenin temel anahtarıdır. Bu yetenek çoğu insanda mevcut olmasına rağmen büyük çoğunluk onu çok küçük yaşlardan itibaren bastırır. İbn Bâcce ayırt etme yeteneğinin doğal eksikliğini değil cehaletin ana sebebi olan bu bastırma davranışını kınar.

Olaylı hayatına ve siyasî meselelerle uğraşmasına rağmen üretken bir ilim adamı olan İbn Bâcce'nin günümüze ulaşan el yazması eserlerinden çoğu eksik veya küçük risaleler halindedir. *Tedbîrü'l-Mütevahhid*, *Risâletü'l-Vedâ*, *Kitâbü'n-Nefs* ve *İttisâlü'l-Akl bi'l-İnsân* başlıca risalelerindendir. Kendisine ayrıca bir divan atfedilmiştir.

Resâilü İbn Bâcceti'l-İlâhiyye (nşr. Mâcid Fahri, Beyrut 1968); *Resâil Felsefiyye li-Ebî Bekr İbn Bâcce* (nşr. Cemâleddin Alevî, Casablanca 1983) yayımlanan eserlerindendir. *Kitâbü'n-Nefs* adlı eseri *İlm al-Nafs* adıyla M.S. Hasan Ma'sûmî tarafından dipnotlarla İngilizce'ye (Karachi 1961) ve J. Lomba *Kitab al-nafs. Libro Sobre el Alma* başlığıyla İspanyolca'ya tercüme edilmiştir (Madrid 2007). *Tedbîrü'l-Mütevahhid* risalesini, D.M. Dunlop İngilizce'ye (“İbn Bâjjah's *Tadbîrü'l-Mutawahhid* (Rule of the Solitary)” (*Journal of the Royal Asiatic Society*, 77/1-2 [1945], s. 61-81); M. A. Palacios İspanyolca'ya (*Tadbîr al-mutawahhid, El régimen del solitario*, Madrid-Granada, 1946) ve M. Campanini İtalyanca'ya (*Tadbîr al-mutawahhid, Il regime del solitario*, Arapça metni ile birlikte [Rome 2002]) çevirmiştir. Mahmut Kaya *Tedbîrü'l-mütevahhid* ile müellifin *Vedâ Risâlesi*'ni Türkçe'ye çevirmiş (*İslam Filozoflarının Felsefe Metinleri*, İstanbul 2003, s. 417-432), *Tedbîrü'l-Mütevahhid*'in Türkçe'ye iki ayrı çevirisi de Mevlüt Uyanık ve Aygün Akyol (Ankara 2017) ile İlyas Özdemir (İstanbul 2020) tarafından yapılmıştır.

Tıp ile ilgili risalelerinden birini Miquel Forcada (“İbn Bâjja on Medicine and Medical Experience” *Arabic Sciences and Philosophy*, 21/1 [2011], s. 111-148) açıklamalarla İngilizce'ye tercüme etmiştir.

KAYNAKÇA

Akbaş, Muhsin. “İbn Bajja”. *The Biographical Encyclopedia of Islamic Philosophy*. ed. O. Leaman. London 2015, s. 173-176.

Aydınlı, Yaşar. "İbn Bâcce". *DİA*. 1999, XIX, 348-353.

Bolay, Süleyman Hayri. "Endülüste Gelişen Düşünce Hayatı ve Batıya Tesirleri". *Endülüsten İspanya'ya*. Ankara 1996, s. 49-61.

Cevizci, Ahmet. *Ortaçağ Felsefesi*. İstanbul 2017, s. 355-366.

Fakhry, Majid. *A History of Islamic Philosophy*. New York 2004, s. 270-273.

Ferrüh, Ömer. *İbn Bâcce ve Felsefetü'l-Mağribiyye*. Beyrut 1364/1945.

Geoffroy, Marc. "İbn Bajja, Abu Bakr ibn al-Saig (Avempace)". *Encyclopedia of Medieval Philosophy: Philosophy Between 500-1500*. ed. H. Lagerlund. Dordrecht 2011, s. 483-486.

Goodman, Lenn E. "İbn Bajjah". *History of Islamic Philosophy*. ed. S. H. Nasr – O. Leaman. London 2008, s. 540-572.

İbn Bâcce. "Yalnız İnsanın Kendini Yönetmesi (Tedbirü'l-müte-vahhid)". *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*. çev. M. Kaya. İstanbul 2003, s. 417-422.

İbn Ebû Usaybia. *Uyûnü'l-Enbâ' fî Tabakâti'l-Etbbâ'*. nşr. N. Rızâ. Beyrut, t.y., s. 515-517.

Köroğlu, Burhan. "İbn Bâcce ve İbn Tufeyl: Felsefe Endülüste". *İslâm Felsefesi: Tarih ve Problemler*. ed. M. C. Kaya. Ankara 2018, s. 329-364.

Lomba Fuentes, Joaquín. "İbn Bâyyâ (Avempace) sobre el fin del hombre". *Sharq al-Andalus*. sy. 10-11 (1994), s. 467-482.

Masumi, Muhammed Saghir Hasan. "Avempace: The Great Philosopher of Andalus". *Islamic Culture*. sy. 142 (1965), s. 87-101.

Sarton, George. *Introduction to the History of Science: Volume II, From Rabbi Ben Ezra to Roger Bacon*. Baltimore 1927. s. 117, 129, 144, 183.

Uveyda, Kâmil Muhammed Muhammed. *İbn Bâccetü'l-Endülüst Feylosofî'l-Hallâk*. Beyrut 1413/1993.

Abdurrahman ALİY

İbn Battûta'nın seyahatleri

İBN BATTÛTA

(1304-1368/1369)

Müslüman seyyah.

İbn Battûta, Fas'ın Tanca şehrinde doğdu. İyi bir eğitim aldı. Seyahate çıkmadan aile mesleği olan kadılık görevinde bulundu. 14 Haziran 1325'te

Mağrip Sultanı Ebû Saîd Merînî zamanında yirmi iki yaşında hac yolculuğuna çıkarak seyahatine başladı. 5 Nisan 1326'da İskenderiye'ye ulaştı. Burada tanıştığı şehrin önde gelen zahit ve sufilerinden Şeyh Burhâneddin A'rec'in tavsiyesi sonucu Hindistan, Çin ve diğer yerleri görme arzusuna kapıldı. Kudüs, Akkâ, Antakya güzergâhından Şam'a gitti. 9 Ağustos 1325 tarihinde ulaştığı şehirde ramazan ayını geçirdikten sonra hac kervanlarının biriyle Haremeyn'e doğru yoluna devam etti. Haccını eda ettikten sonra Kadisiye, Necef, Bağdat, Basra, Abadan ve Tüster üzerinden İsfahan'a ulaştı. İsfahan ve Şiraz'da bir müddet kalıp Bağdat'a döndü. Bağdat'ın kuzey taraflarındaki şehirlerden Sâmerâ, Tikrit, Nusaybin, Sincar ve Mardin'i gördü. Arka arkaya seferlerinden sonra tekrar döndüğü Bağdat'ta kaldığı müddetçe üç defa hacca gitti (1327-1330).

1330 yılında Cidde Limanı'ndan Yemen'in Zebîd şehrine ulaştı. Cebele, Taiz, San'a ve Aden şehirlerini dolaştı. Ardından Doğu Afrika kıyılarını görmek için yola çıktı. Somali'nin Zeyla' ve Makdişu (Mogadişu), Kenya'nın Mombasa ve Tanzanya'nın Kilve gibi liman şehirlerini gördü. Deniz yoluyla Yemen'de Zafâr Limanı'na döndü. Uman'ın Nezve şehri ve Hint Okyanusu'na bakan Kalhatı gördükten sonra Hürmüz Boğazı'ndan geçerek Basra körfezindeki Sîrâf'ı gezdi. Ardından İran'ın sahil kesimindeki önemli yerlerinde de incelemeler yaparak beşinci defa haccetmek üzere Hicaz'a geçti. Cidde Limanı'ndan Hindistan'a giderken yakalandığı fırtına sebebiyle Ayzâb yakınlarındaki Re'südevâir sahilinden karaya çıkmak zorunda kaldı. Nil nehrini takip ederek Kahire'ye ulaştı. Yeniden Gazze, Kudüs, Remle, Akkâ üzerinden Lazkiye'ye geldi, oradan da Beylikler dönemi Anadolu'suna geçti. Bu vesile ile farklı beyliklerin hakimiyetindeki şehirlerden Alanya, Antalya, Isparta, Eğridir, Denizli, Tavas, Muğla, Milas ve Barçın'ı ve etrafındaki yerleri dolaştı. Anadolu seyahatlerindeki birbirine uzak şehirleri aynı paragrafta anlatması, kaybolan gezi günçesini yeniden oluştururken hafızasının onu yanıltmasıyla izah edilebilir. Ya da gezilerde aldığı notlarını temize çeken kâtibi İbn Cüzeyy'e mal edilebilir. Konya'dan Erzurum'a ve yeniden Birgi yakınlarına gelmesi gibi hızlı geçişler bu duruma örnek verilebilir. Anadolu'da Kayseri, Tunceli, Amasya, Tokat gibi pek çok şehri gezdikten sonra Birgi, Ayasuluk, İzmir, Manisa ve Bursa'yı ziyaret ederek İznik'e ulaştı. Anadolu'ya seyahati esnasında Osmanoğulları, Eretnaoğulları, Aydinoğulları, Karesioğulları gibi beylikleri ziyaret etmiştir. Bu sayede o günkü İslam coğrafyasının önemli